

Олександр ПЕТРИШИН

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
суддя Конституційного Суду України

Тлумачення конституційних норм у реалізації принципу верховенства права (правовладдя)

4. Відповідно до Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України забезпечує верховенство Конституції України у спосіб:
 - а) вирішення питань про відповідність Конституції України законів України та у передбачених випадках інших актів;
 - б) здійснення офіційного тлумачення Конституції України;
 - в) інших повноважень відповідно до Конституції України (надання висновків щодо міжнародних договорів, всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, процедури щодо усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою та деякі інші).
5. Здійснення всіх цих повноважень пов'язано з потребою тлумачення. Поза межами діяльності з тлумачення норм права здійснення повноважень Конституційного Суду України є неможливим. Власне, здійснення повноважень будь-яким судовим органом відбувається за посередництвом правотлумачної діяльності. У цьому сенсі відомий американський філософ права Рональд Дворкін обґрунтовує своєрідну **інтерпретаційну концепцію права**, тобто зміст норм права встановлюється виключно як результат тлумачення норми в контексті фактичної ситуації, яку потрібно розв'язати за допомогою права.
6. Власне, конституційну юрисдикцію було започатковано з потреби у вирішенні питання про відповідність конституції певних норм у контексті розв'язання конкретної проблеми (*Marbury v. Madison*, 1803 рік).
7. Г. Кельзен висунув три умови для функціонування конституційної юрисдикції:
 - а) логічна узгодженість норм права, починаючи з загальної норми, конституції, законодавства, актів правозастосування;
 - б) захист прав парламентської меншості з позиції певного розуміння демократії;

в) виконання функції негативної правотворчості.

Виконання всіх цих функцій засновувалось на необхідності тлумачення норм конституції і законодавства.

8. Варто звернути увагу, що відповідно до першого Закону України «Про Конституційний Суд України» (1992 рік) у Конституційного Суду України не було окремого повноваження щодо тлумачення норм Конституції і законодавства України, тобто тлумачення вкладалось у виконання всіх функцій Суду. Проте в Законі України «Про Конституційний Суд України» 1996 року з'являється окреме повноваження – офіційне тлумачення Конституції та законів України, тобто склалася ситуація, коли парламент ухвалює закони, але не має можливості їх тлумачити.
9. У Законі України «Про Конституційний Суд України» 2017 року такого типу повноваження звужено до офіційного тлумачення Конституції України. Окремо було зазначено про те, що Конституційний Суд України закриває відкриті до набрання чинності цим законом провадження у справах щодо офіційного тлумачення законів.
10. У цьому контексті постає дві проблеми:
 - а) якою мірою абстрактне тлумачення Конституції України сприяє утвердженню принципу верховенства права (правовладдя);
 - б) на скільки обґрунтованим є для утвердження цього принципу надання абстрактному тлумаченню значення офіційного, тобто загальнообов'язкового.
11. **Щодо абстрактного характеру тлумачення.** Повноваження щодо абстрактного тлумачення мають лише 5 конституційних судів країн Європи (Албанії, Андорри, Болгарії, Молдови та Словаччини). Повноваження Федерального Конституційного Суду Німеччини щодо тлумачення Основного закону пов'язується з наявністю **спору** про обсяг прав і обов'язків вищого федерального органу чи іншого суб'єкта. Конституційний Суд Албанії у своїх рішеннях наголошує на тому, що Суд під час здійснення конституційного контролю не береться виконувати роль законодавця. Окремо йдеться про наявність двозначності норми, існування тісного зв'язку між конкретною конституційною нормою та фактами, суперечками з цього приводу, позиції органів, які реалізують і тлумачать цю конституційну норму. Конституційний Суд Молдови окремо звертає увагу на те, що під час тлумачення Конституції не мають переслідуватись пізнавальні цілі. У Законі України «Про Конституційний Суд України» йдеться про потребу обґрунтування підстав, які спричинили потребу в тлумаченні. Проте можливі підстави, які потребують такого (абстрактного) тлумачення, не вказуються. Зокрема, усунення колізій і

усунення прогалин у законах згідно з юридичною позицією Конституційного Суду України має здійснюватися парламентом і не належить до компетенції Конституційного Суду України (15 січня 2004 року).

12. Окремо постає проблема про юридичну силу таких тлумачень конституційних судів, зокрема їх співвідношення з чинними законами. Адже закони ухвалюють на основі і на виконання конституції як результат певної інтерпретації конституційних норм. З'являється таким чином і новий вид акта конституційного суду – інтерпретаційний акт, який відрізняється за своєю формою і структурою від інших рішень суду (негативної правотворчості). У цьому сенсі цікавим є досвід надання юридичного значення результатам абстрактного тлумачення норм Конституції в діяльності Верховного Федерального Суду Бразилії, де їм надається значення своєрідного судового прецеденту, в результаті чого вони стали обов'язковими і за межами індивідуальних справ, у зв'язку із розглядом яких були зроблені.
13. **Щодо офіційності абстрактного тлумачення**, яка значною мірою зводиться не лише до його авторитетності у широкому сенсі слова як такого, що здійснюється найбільш компетентними фахівцями в галузі конституційного права. Наголос робиться на його однозначності розуміння (єдино правильному) та загальнообов'язковому застосуванні з опорою на використання примусових заходів. Невипадково стосовно Конституційного Суду України йдеться саме про **«офіційне тлумачення»**, на відміну від повноважень інших судів, які мають повноваження щодо абстрактного тлумачення Конституції України. Йдеться, по суті, про надання певних параметрів законодавчій діяльності парламенту і певною мірою втручання в законодавчу діяльність, фактично – про так звану **«третю палату парламенту»**. Проте принциповим є положення про те, що Конституційний Суд України не наділений правотворчою функцією. У цих випадках Конституційний Суд України має відмовлятися від тлумачення на заміну певних законодавчих рішень.
14. У Конституційному Суді України неодноразово порушували питання про статус офіційного тлумачення як функції Суду.